

Araştırma Makalesi, Gönderim Tarihi: 02.07.2022; Kabul Tarihi: 06.09.2022
DOI: 10.47129/bartiniibf.1139515

Menderes Hükümeti Döneminde Vatan ve Millet Caddeleri Yapılırken Yıkılan Camiler¹

Öğr. Gör. İlker BAYRAM

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Gülümbe
Yerleşkesi, Bilecik-Merkez
ilker.bayram@bilecik.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-4830-7709

Doç. Dr. Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gülümbe
Yerleşkesi, Bilecik-Merkez
selma.cetinkaya@bilecik.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-6828-1679

Öz

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılı itibarıyla Türkiye'de pek çok farklılıklar görülmeye başlanmış, bu farklılıklar gerek döneminde gerekse bugüne değin olumlu yahut olumsuz pek çok eleştiriye maruz kalmıştır. Bu eleştiriler arasında İstanbul'un imarında yaşanan değişimle ilgili olanlar da vardır ki bu değişimin nedenini büyük şehirlere doğru yaşanan göçlerle birlikte ele almak gerekmektedir. Nitekim 1950'li yıllarda yoğunlaşan göçlerle beraber nüfusun artmasına dayalı olarak İstanbul'da mesken sayılarında artış yaşanmış ve bu durum kentin dokusunda büyük oranda değişikliklere yol açmıştır. Çehresi değişen İstanbul'da geniş bulvarlar ve meydanlar oluşturulmasıyla çağdaş bir görünüm elde edilmişse de tarihi eserlerin tahribatı ile de karşı karşıya gelinmiştir. İstanbul'daki imar değişiklikleri esnasında tarihi eserlerin zarar görmesi Demokrat Parti'nin olumsuz yönden tenkit edilmesine yol açmıştır. Hazırlanan makalede Vatan ve Millet Caddelerinde kaybedilen tarihi eserler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, İstanbul, Vatan Caddesi, Millet Caddesi, Tarihi Eserler

¹ Bu makale İlker Bayram tarafından Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Doktora Programı'nda hazırlanmakta olan "İkinci Menderes Hükümeti Sürecinde TBMM'deki Partilerin Din Siyaseti" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

APA: Bayram, İ. & Göktürk Çetinkaya, S. (2022). Menderes Hükümeti Döneminde Vatan ve Millet Caddeleri Yapılırken Yıkılan Camiler. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(26), 149-174.

APA: Bayram, İ. & Göktürk Çetinkaya, S. (2022). The Destroyed Mosques During the Construction of Vatan and Millet Avenues during the Menderes Government. Bartın University Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 13(26), 149-174.

The Destroyed Mosques During the Construction of Vatan and Millet Avenues during the Menderes Government

Abstract

As the Democratic Party came to power in 1950, many differences began to be seen in Turkey, and these differences have been subjected to many positive or negative criticisms both in the period and until today. Among these criticisms, there are also those related to the change in the development of Istanbul, and the reason for this change should be addressed together with the migrations to the big cities. As a matter of fact, there was an increase in the number of dwellings in Istanbul due to the increase in population with the intensified migrations in the 1950s, and this situation led to major changes in the texture of the city. Although a contemporary appearance has been achieved by the creation of wide boulevards and squares in Istanbul, whose appearance has changed, the destruction of historical monuments has also been encountered. Damage to historical monuments during zoning changes in Istanbul led to negative criticisms of the Democrat Party. In the prepared article, the historical artifacts lost in Vatan and Millet Avenues are emphasized.

Keywords: Democratic Party, Istanbul, Vatan Avenue, Millet Avenue, Historical Artifacts

Giriş

Demokrat Parti'nin iktidar dönemi boyunca partinin genel başkanlığını üstlenen ve 1950'li yılların başbakanı olan Adnan Menderes gerek bu süreçte gerekse günümüzde takdir gördüğü gibi bir o kadar da eleştirilere maruz kalan bir siyasisidir. Demokrat Parti Döneminde "İstanbul şehrinin yeni baştan imar edilmesi" (CA, 30.1.0.0./7.38.10.) konusu Menderes'e yönelik eleştirilerin bir kısmının İstanbul'un imar faaliyetleri esnasında tarihi dokuya verilen hasarlar kapsamında yer almasına da neden olmuştur. Özellikle "Suriçi" olarak tanımlanan muhitte bulunan Vatan ve Millet Caddeleri yapılırken bu yollar üzerindeki çok sayıda tarihi eserin istimlak edildiğine ve/veya ortadan kaldırıldığına dair çeşitli söylentiler günümüze değin süregelmiştir. Bunların doğruluğunun Tablo 1 üzerinden teyit edilebilmesi mümkündür ki 25 Ocak 1957 tarihli bir evraktan yola çıkılarak hazırlanan bu tabloda bulunan istimlak edilen yerlere ödenen bedel toplamda 56.150.016 Türk lirasıdır. Öte yandan buralardan kamu yararına istifade edilmesine dair karar tarihlerinin neredeyse yarısının 1940'lı yıllara ait olduğu da görülmektedir (CA, 30.1.0.0/116.734.19).

Konuyla alakalı söylemlerin incelenmesine yönelik olan bu makalenin hazırlanması sürecinde öncelikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili arşivinin bulunduğu Atatürk Kütüphanesi'nde yapılan araştırma neticesinde bahsedilen iki caddenin yapımı sırasında kaldırılan tarihi eserler tespit edilmiştir. Ardından bu tarihi eserlerin var olduğu zamanda İstanbul'da bulunan yabancı Axa Oyak sigorta şirketinin

Jacques Pervititch'e çizdiği İstanbul haritası ile karşılaştırılmıştır. Eş zamanlı olarak Charles Edouard Goad'ın aynı amaçlı İstanbul haritası ile de karşılaştırma yapılmış olup Pervititch haritası üzerinde yoğunlaşmıştır. Vatan ve Millet Caddeleri üzerinde geçmişte var olup da yol yapım sırasında yıkılan eserler bizzat tespit edilmiştir. Son olarak incelenen gelişmeler Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde tespit edilen Akşam, Ali Dayı, Atom, Cumhuriyet, Gece Postası, Hürriyet isimli altı ayrı gazetenin 1956 ve 1957 yıllarındaki sayıları üzerinden incelenmiştir. Bu incelemede dönemin şahitliğini yapan gazetelerin konu ile ilgili ne gibi tepkilerinin olduğunu tespit edebilmek amaçlanmıştır.

Tablo 1: Demokrat Parti Döneminde İstimlak Edilen Yerler (25 Ocak 1957'ye Kadar)

İstimlak Edilen Yer	G.menkul Adedi	İstimlak Bedeli	Menafii Umumiye Karar Tarihi	Tebliğat Tarihi
Topkapı giriş yerindeki tek bina	1	34.000	20.09.1943	14.09.1956
Topkapı Sineması yanındaki binalar	2	277.105	20.09.1943	21.12.1956
Şehremini Camii ile Gureba Hastanesi arası	6	242.939	20.09.1943	21.12.1956
Taşkasap Çıkvaşvili Fabrikasının üst kısmındaki gayrimenkuller	3	162.839	20.09.1943	20.09.1956
Aynı istikamette Oğuzhan Caddesi'ne çıkıntı teşkil eden panjurlu bina	1	45.000	20.09.1943	5431 sayılı kanuna göre yıkıldı
Çıkvaşvili Fabrikası	1	190.000	20.09.1943	25.12.1956
Selçuk Sultan Camii inşası ve kısmen yola katılmak üzere istimlak edilen gayrimenkuller	5	1.450.000	20.09.1943	16.01.1954
Aksaray Karakolu ile Selçuk Sultan Cami arasındaki gayri menkuller (Aksaray Karakolu dahil)	32	1.918.500	20.09.1943	05.10.1956/ 03.12.1956/ 15.09.1956
Horhor Caddesi ile Valide Cami arası	5	200.000	20.09.1943	25.12.1956
Laleli Cami önündeki bina	1	31.500	20.09.1943	14.12.1956
Haseki Hastanesi Tevsi Sahası	17	1.799.811	20.09.1943	11.02.1956
Şiirmert Cami-Tevekkül Hamamı Aksaray Karakolu Arası	28	1.500.000	20.09.1943	24.12.1956/ 08.12.1956/ 01.11.1956
Koska Simkeşhane Arası	73	2.817.470	03.12.1955	10.12.1956/ 21.01.1957
Bayezit Cami etrafının ve Meydanının tevsi için	29	1.146.024	29.05.1956	15.12.1956
Eminönü Meydanı Emlak Kredi Bankası adası	17	1.035.000	24.10.1955	07.11.1956

Karaköy Mehmet Ali Paşa Hanı	1	500.000	25.09.1956	15.10.1956
Galata Gümrük Sokak	5	166.410	25.12.1956	19.01.1957
Tophane Kılıç Ali Camii	6	80.640	Tasdikli plan	15.12.1956
Güzel Sanatlar Akademisi	1	214.000	23.11.1956	01.12.1956
Beşiktaş Hamamı ve civarı	27	398.208	12.09.1956	26.11.1956
Gümüşsuyu Teknik Üniversite karşısı	4	873.275	Tasdikli plan	12.12.1956
Şişli Halaskar Gazi Caddesi	8	246.025	15.12.1955	26.11.1956
Mısır Sefarethanesi karşısı	1	133.000	Tasdikli plan	24.01.1957
Pangaltı Nargileciyan Apartmanı	1	181.000	05.10.1956	15.10.1956
Edirnekapı Mihrimah Camii etrafı	17	443.741	16.07.1955	23.11.1955
Şehir Banyo ve Lokantası	11	900.000	26.10.1942	09.01.1956
Eyüp Camii etrafı	6	112.251	24.12.1953	06.10.1955
Azapkapı Camii etrafı	10	1.800.000	14.12.1954	05.09.1955
Müteferrik istimlaklar	27	1.212.038		
Manifaturacılar Çarşısı	232	25.000.000	26.10.1942	14.12.1955
Balıkpazarı-Unkapanı arası yol güzergahı	458	11.939.240	26.10.1942	14.12.1955

Kaynak: CA, 30.1.0.0/116.734.19

1. Vatan Caddesi – Millet Caddesi

Vatan Caddesi, günümüzde “Adnan Menderes Bulvarı” adıyla bilinmektedir ki Millet Caddesi’nin bugünkü ismi ise “Turgut Özal Millet Caddesi”dir. Bu iki cadde yaklaşık 3 km uzunluğunda olup Adnan Menderes’in 1956-1957 yıllarında İstanbul’da giriştiği bir dizi imar operasyonu sonucunda açılmış ve hizmete girmiştir (Akbulut, 1957: 371-372). Menderes’in İstanbul’daki imar faaliyetlerinin temel noktasını teşkil eden Vatan ve Millet Caddeleri, Fevzi Paşa ve Ordu Caddeleriyle birlikte düşünülerek çalışmalar burada yoğunlaştırılmış, özellikle Vatan Caddesi üzerinde yapımı gerçekleştirilen binalarla yalnızca İstanbul’un değil, tüm yurdun en geniş yollarından birisi meydana getirilmiştir (Arslan Çinko ve Eres, 2018: 558-559). Bizans Döneminden 1950’li yıllara kadar çoğunlukla bahçe ve bostanlardan oluşan tarımsal karakterli ve seyrek dokulu bir kullanım, yolların açılması ile yerini yoğun farklılık içeren bir yapılaşmaya bırakmış; ticaret, konut, eğitim, sağlık, konaklama türlerinin bir arada yer aldığı bir alan ortaya çıkmıştır. Örneğin Bezmiâlem Hastanesi, Emniyet Müdürlüğü, Fatih Belediyesi Binası, Aksaray Orduevi, öğrenci yurtları Vatan Caddesi üzerinde bulunurken, İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi, Haseki Hastanesi, okullar, yurtlar, oteller de Millet Caddesi üzerinde yer almaktadır. Özellikle Vatan Caddesi’nin genişliğinden dolayı dönemin muhalifleri; “buraya uçak mı indireceksin?” tenkitleriyle caddenin lüzumundan fazla genişlikte olduğunu ifade etmişlerdir. Halbuki Vatan Caddesi’ndeki trafiğin yoğunluğu, mevcut genişliği haklı çıkarır bir mahiyettedir. Buradan ayrı olarak başka kesimlerde de yolların genişletildiği görülmüştür. Nitekim bu iki caddenin yapımı sırasında, yani 1956-1960 yılları arasında İstanbul’da imar çalışmaları dahilinde, Londra

Asfaltı (D100), Aksaray Meydanı, Sirkeci-Florya Sahil Yolu (Kennedy Caddesi) gibi birçok yolun açıldığı ve Fevzi Paşa Caddesi'nin de genişletildiği görülmüştür (İlter ve diğ., 2018).

2. Caddelerin Yapımı Sırasında Yıkılan Tarihi Eserler

Tarihi eserlerin yıkımı kapsamında Başbakan Adnan Menderes'e yönelik gelen tepkiler arasında camilerle ilgili faaliyetler de görülmektedir. Öyle ki camilerin tamiri veya cami yaptırma konusunda dönemin muhalefeti tarafından dini siyasete alet etmekle suçlanan Menderes, camilerin bakımı ile ilgilenmediğinde ise dini ihmal etmek üzerinden eleştirilmekteydi (Eraslan, 2011: 558). Genel olarak bakıldığında yolların yapımı sırasında yıkılan camilerin bir kısmının yıkık, bir kısmının kullanılamaz derecede harap olduğu, bir kısmının ise böyle olmadığı halde yıkıldığı görülmektedir. Bu gözlemden yola çıkarak tarafsız bir bakış açısıyla Vatan ve Millet Caddelerinin yapımı esnasında yıkılan camilerin hangileri olduğu ve yıkıldıkları sırada ne durumda oldukları ortaya konmaya çalışılacaktır.

2.1. Ahmet Paşa Camii

Ahmet Paşa Camii'nin tam olarak bilinmemekle beraber 16'ncı yüzyılın 3. Çeyreğinde, 1550-1575 arasında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Camiye adını veren Ahmet Paşa'nın vefat tarihinin 1551 olması bilgisinden hareketle bu tahmin doğru kabul edilebilir. Dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman Dönemi eserlerinden olan cami, 1826 ve 1865 yıllarındaki yangınlarda büyük zarar görmüştür. Harap hale gelen caminin onarılmasına dair mahalle sakinlerinin talebi üzerine başlatılan tamirat, 1889'da tamamlanmıştır. 1894'teki depremde de caminin minaresinin kubbe kısmı zarara uğramıştır. Ahmet Paşa Camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre 1928'de ibadete kapatılmış olup uzun yıllar otomobil tamirhanesi olarak kullanılmıştır. Bu durum 1951'de çekilen fotoğraf ile de doğrulanmaktadır. Caminin bulunduğu yolun dar olmasından dolayı genişletildiğine yönelik ifadelerle dönem yayımlarında karşılaşılmaktadır. Öyle ki Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşip Beyazıt'a giderken Ordu Caddesi'yle bağlanmasından sonra bu caddeyi Sirkeci'ye bağlayan bugünkü tramvay yolu üzerindeki Divanyolu-Sultanahmet-Sirkeci yolunun 1957'de açılırken yol genişletme çalışmaları sırasında yıkıldığı tahmin edilmektedir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi [İBB], 2014: 97-101).

2.2. Baba Hasan Mescidi

Günümüzde İskenderpaşa Mahallesi olarak bilinen muhitte, tahminen 1460 yılında inşa edilen Baba Hasan Mescidi, Fatih Sultan Mehmet Dönemi eserlerinden olup Pervititch haritasında "Baba Hasan Camisi" adıyla geçmektedir. Mescit, 1936'dan itibaren kadro tahsisi yapılmadığından ticari maksatla kiraya verilmiştir. 1956'da Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinin ardından Unkapanı'na doğru giden tarafta Haliç'e bağlayan Atatürk Bulvarı'nın açılacağı zaman yola tesadüf etmediği halde

yıkılmıştır. Bu yıkımda, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Prof. Dr. Fahreddin Kerim Gökay'ın mescide dair “ahşap ve değersizdir” değerlendirmesi etkili olmuştur (İBB, 2014: 107-110).

2.3 Camcılar Mescidi

Garip Yiğitler Ağa'sı Mescidi Mahallesi'nde bulunmakta olan Camcılar Mescidi (Şeyhanlioğlu, 2020: 235), mahallenin kurulmasına neden olduğundan dolayı mahallenin adı ile de anılmaktadır ve İkinci Bayezit Döneminde, 1494'te faaliyete başlamıştır. 1894 depreminde yıkıldığı tespit edilen cami aynı yıl yeniden yaptırılmış olup Pervititch Haritasında pafta 54, parsel 193'te yer almaktadır. Camide son olarak 1905'te atanan Ahmet Yanık Efendi müezzin ve kayyumluk görevini ifa etmiş, imamlık kadrosuna ise atama yapılmamıştır. Kendisi 1942'de emekliye sevk edildikten sonra buraya yeni bir görevli atanmamıştır. Görevlisi olmayan ve mütevellisiz kalan cami yıkıma terk edilmiştir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşip Beyazıt'a doğru giden Ordu Caddesi'nin genişletilmesi çalışmaları sırasında Ordu Caddesi'nin hemen kıyısında bulunmasından dolayı 1957'de yıkılmıştır (İBB, 2014: 139-142).

2.4. Camcı Ali Mescidi

Mescidin inşa tarihi tam olarak bilinmese de 1508'lerde yani İkinci Bayezid döneminde inşa edildiğine dair bilgiler mevcuttur. Pervititch Haritasında pafta 49 ada 112'de bulunan Camcı Ali Mescidi'nin konumu bugünkü Vezneciler Otobüs Durağının olduğu yere tekabül etmektedir. Mescide görevli ataması en son 1946'da yapılmıştır. 1957'de İstanbul'daki yapılan imar faaliyetleri sırasında Sehzadebaşı Caddesi'nin genişletilmesi için yıkılmıştır (OA, DH.EUM.THR/1.36; İBB, 2014: 118-122) ve yıkıldığı sırada faal halde olduğu düşünülmektedir.

2.5. Çakırağa Camii

Fatih Sultan Mehmet Döneminde 1479'da yaptırılmıştır. Pervititch Haritasında pafta 57 parsel 200'te yer almaktadır. Resmi kayıtlara göre camiye en son görevli tayini 1886'da yapılmıştır. 1700'lü ve 1800'lü yıllarda yangınlardan dolayı defaatle tamir edilmiştir. 1894'teki depremde hasar gördüğünden 1897'deki devlet bütçesiyle tamir edilmiştir (OA, ŞD/128.25; OA, ŞD/143.36). 1956'da Millet Caddesi'ne bağlanan Namık Kemal Caddesi'nin açılması sırasında yıkılmıştır (Şeyhanlioğlu, 2020: 235). Camii, bugünkü Aksaray'da Ender Mağazası'nın bulunduğu yol üzerinde Millet Caddesi'ne bağlanan yere yakın bir konuma sahipti (İBB, 2014: 143-146).

2.6. Çoban Çavuş Camii

Caminin inşa tarihinin 1616'da olduğu tahmin edilmektedir. Dolayısıyla Sultanahmet Camii'nin de yapıldığı dönem olan Birinci Ahmet zamanına rast gelmektedir. Laleli'de Koska Caddesi civarında, Şehnameci Sokak'ta bulunan Çoban

Çavuş Camii, 1894 depreminde zarar gördüğünden tamir edilmiştir (OA, İ.EV./41.20; OA, ŞD/175.40). Laleli’de, Edebiyat Fakültesi’nin bulunduğu Ordu Caddesi’nden güneye (deniz tarafına) doğru giderken var olan Koca Ragıp Paşa Caddesi’nin 1937’de açılması sırasında yıkılmaya başlanmıştır. 1942’de Sanat Tarihçisi Semavi Eyice’ye göre; caminin yalnızca dört duvarı kalmış haldedir. 1959’da yine yol yapımı çalışmaları sırasında tamamen yıkılan cami, 2013’te İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ihya edilmiştir (İBB, 2014: 127-130).

2.7. Denizabdal Mescidi

Kanuni Sultan Süleyman Döneminde, 1558’de faaliyete başlayan Denizabdal Mescidi, İkinci Abdülhamit zamanında, 1895-1896 yıllarında külliyetli bir ihya çalışması geçirmiştir. Camiye son imam tayini 1945’te yapılmıştır. 1926’da caminin yakınındaki çeşmenin yol yapımı için yıkıldığı ve bu yıkımda caminin banisi Mimar Şucaeddin’in mezarının da kaldırıldığı tespit edilmiştir. Cami bugünkü İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi’nin sınırları dahilindedir. 1956’da Millet Caddesi genişletme çalışmaları sırasında aslına uygun yapılması şartıyla yıkılmasına müsaade edilmesinden hareketle yıkıldığında ibadet edilebilecek durumda olduğu anlaşılmaktadır. Yıkımı şartlı yapılmasına rağmen günümüzde böyle bir caminin olmadığı görülmektedir (Sav, 2014: 113; İBB, 2014: 147-151).

2.8. Fatma Sultan Mescidi

Üçüncü Ahmet Döneminde, 1727-1728 yıllarına rastlayan zamanda yapımının bittiği bilinmektedir. Caminin yerinde daha önce Piri Ağa isimli birinin yaptırdığı bir mescidin olduğu, Sadrazam İbrahim Paşa’nın mescidin yanında bir saray yaptırmıştıktan sonra eşi Fatma Sultan’ın mescidi yeniden yaptırdığı ve minber koyarak mescidi camiye çevirdiği söylenmektedir. Topkapı’dan 15 Temmuz Şehitler Köprüsü’ne bağlanan İstanbul Çevre Yolu’nun Edirnekapı mevkiinde, İstanbul Halk Ekmek Fabrikası ile Edirnekapı Rum Mezarlığı’nın yakınlarında bulunmaktaydı. 1826’daki bir yangında yanmış olsa da kısa süre sonra İkinci Mahmud tarafından ihya edilmiştir. 1896’ya kadar üç kere daha tamir gören mescit, 1957’de yol geçirileceği için yıkılmıştır. Yıkılmadan önce kullanılabilir durumda olduğu anlaşılan eserin yeniden ihya edilmesi için çalışmalar devam etmektedir (İBB, 2014: 155-160).

2.9. Halil Attar Mescidi

Fatih Sultan Mehmet zamanında fetihden sonra yapılan ilk mescitlerden olduğu anlaşılan Halil Attar Mescidi, 1457’de faaliyete başlamıştır. Cami, Vatan Caddesi’nde bulunan Orduevi’nin önünde yer almaktaydı. 1936’da atanan en son imam 1942’de emekliye sevk edilmiştir. Mescide 1930’da atanan müezzinin 1949’da başka bir camiye nakledilmesinin ardından mescit boş kalmıştır. Vatan Caddesi’nin 1956-1957 yıllarındaki yapım çalışmalarında yıkılmıştır. Fatih Belediyesi tarafından caminin ihyasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (İBB, 2014: 166-171).

2.10. Hatice Usta Mescidi

Caminin kitabesi bulunmamasına rağmen kaynaklarda inşa tarihi Hicri 1162 olarak geçtiğinden, 1748-1749 tarihlerinde, dolayısıyla Birinci Mahmud döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bugünkü İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin bulunduğu mahalde bulunmaktadır. 1832'deki bir vesikada bu mescidin uzun zamandır tamir görmemesinden dolayı onarım görmesi talebi yer alırken 1855'teki yangın sonucu zarar gören caminin 1860'da yeniden yapıldığı belirtilmiştir (OA, A.MKT.NZD/313.55). Ayrıca 1894 depreminde zarar görmüş ve yine yeniden yapılmıştır. Caminin faal olduğuna dair en son bilgi 1926 yılına aittir. Cami, uzun süre harap kalmasının ardından 1956'da yıktırılmıştır. İstanbul Üniversitesi'ne ait kütüphanenin yanında bulunan caminin yerinde bugün TEDAŞ binası ve onun arkasında da karakol bulunmaktadır. 2013'te alınan karar ile mescidin yeniden ihya edilmesine karar verilmiştir (İBB, 2014: 178-182).

2.11. Himmetzade Tekkesi Mescidi

Mescidin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 1656-1661 yılları arasında, dolayısıyla Sultan Dördüncü Mehmet zamanında olduğu tahmin edilmektedir. Mescidin bugünkü yeri Şehremini'de Ördek Kasap Mahallesi'nde, günümüzde İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi'nin bulunduğu alandır (OA, ŞD/3033.24). 1957'nin Ağustos'unda yapılan bir resimde bu caminin bulunduğu görülmektedir. 1957'den sonra yıkıldığı tahmin edilen caminin yerinde bugün hastaneye ait bir birim binası bulunmaktadır (İBB, 2014: 183-187).

2.12. Kadıasker Abdurrahman Efendi Camii

Caminin inşa tarihi Hicri 962 (Miladi 1554/1555) olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla Kanuni Sultan Süleyman devrine denk gelmektedir. 1894 depreminde zarar gören cami 1895'te tamir edilmiştir. Camiye en son görevli 1924'te atanmıştır. 1953'te halkın yardımlarıyla aslına uygun olarak ihya edilmiş olsa da 1957'de Aksaray-Topkapı yolu açılırken yıkılmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2020: 235). Eser 2011'de şahıs tarafından ihya edilerek ibadete açılmıştır. Eserin asıl yeri ile şu andaki yeri arasında bir sokak fark olup muhtemelen Millet Caddesi üzerinde caminin ihyası için uygun yer bulunamadığından en yakın müsait yerde cami yeniden inşa edilmiştir (İBB, 2014: 188-191).

2.13. Kepenekçi İshak Camii

Eserin yapılış tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber 17'nci veya 18'nci yüzyıllarda yapılmış olduğu tahmin edilmektedir. Eser, Vatan ve Millet Caddeleri kesişikten sonra Beyazıt'a giderken yapılan Ordu Caddesi'nde bulunan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne sırt kısmı verilip yönü denize doğru döndürüldüğünde var olan Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu'nun bahçesinin bulunduğu yerde bulunmaktaydı. Pervititch haritasında da görülen caminin buradan

hareketle İstanbul'da yol genişletme ve yapım çalışmaları sırasında 1955'te yıkıldığında (İBB, 2014: 191-194) faal halde olduğu düşünülmektedir.

2.14. Mimar Ayas Mescidi

Fatih Sultan Mehmet zamanında 1475'te faaliyete başlamıştır. Mimar Üstad Ayas Mescidi Mahallesi'ni kuran mescittir. Bu sebeple mahallenin adı mescidin adı olmuştur. Mescit Pervititch'in İstanbul haritasında 44 numaralı pafta 1 numaralı adada bulunmaktadır. 1695'de Büyük İstanbul Yangınında cami kullanılamaz hale gelince yeniden tamir edilmiştir. Cami zamanla mahallenin adının değişmesiyle isim değiştirmiş ve "Saraçhane Mescidi" adını almıştır. 1948'de caminin imamı Laleli Camii'ne ikinci imamlığa tayin edilince yerine başka kimse atanmadığından cami sahihsiz kalmıştır. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinden sonra Eminönü'ne doğru giderken Atatürk Bulvarı genişletilirken 1957'de zabıt kararı alınmadan yıkılmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013'te alınan karar ile caminin asıl yerinde değil, bugünkü Fatih'te Büyükşehir Belediyesi binasının karşısında Medikal Park Hastanesi'nin yanında yeniden ihyasına karar verilmişse de henüz gerçekleştirilememiştir (İBB, 2014: 175-179).

2.15. Molla Gürani Camii²

Eserin inşa tarihi Hicri 876 (Miladi 1471/1472) olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla Fatih Sultan Mehmet dönemine rast gelmektedir. Millet Caddesi'nin hemen üzerinde Fındıkzade tramvay istasyonunun hizasında olan Molla Gürani Camii, 1957'de yol genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. Eserden geriye şu anda Molla Gürani'nin türbesi ve mezarlık kalmıştır. Eser yeniden ihya edilmemiştir (İBB, 2014: 199-202).

2.16. Oruç Gazi Camii

Eserin yapım tarihi tam olarak bilinmemekle beraber 1491 yılından önce inşa edildiği düşünülmektedir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinden sonra Unkapanı'na giderken var olan Atatürk Bulvarı üzerinde bugünkü Pertevniyal Lisesi'nin hizasında bulunmaktaydı. Zamanla harap duruma düşen eser, 1617'de ihya edilmiştir. 1894 depremde büyük zarar gören Oruç Gazi Camii mahallelinin talebiyle yeniden tamir edilmiştir. 1950'de de büyük bir tamir görmesine ve kullanılabilir durumda olmasına rağmen dönemin İstanbul Valisi ve aynı zamanda Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay tarafından alınan karar ile yıktırılmıştır (Şeyhanlıoğlu, 2020: 235). Caminin bulunduğu alanın bir kısmı yola gitse de önemli kısmı belediyenin mülkünde bulunmaktadır (İBB, 2014: 210-215). 2013'te Büyükşehir Belediyesinin aldığı karar ile

² Bahsi geçen cami; Vefa Semtinde bulunan, günümüzde Molla Gürani Camii olarak bilinen, İstanbul'un fethinden sonra Aziz Teodoros Kilisesi'nden camiye çevrilen, cami değildir.

caminin ihyası konusunda çalışmalara başlansa da günümüz itibarıyla gözle görülür bir hareketlilik yoktur.

2.17. Saraç Doğan Mescidi

Mescidin yapım tarihi kesin olarak bilinmese de Fatih Sultan Mehmed döneminde yapıldığı kuvvetle muhtemeldir. 1918'deki yangında Şehremini'nde Macuncu Kasım ve Saraç Doğan Mahalleleri büyük hasar görmüş, bu yangında zarar gören mescidin duvarları ve minaresi de harap duruma gelmiş, 1956'da Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılmıştır. Eserin bulunduğu parselin mülkiyeti Saraç Doğan Camii Vakfı'na ait olduğundan 1975'te modern ve aslı ile ilgisi olmayan bir mimari üslup ile inşa edilmiştir (OA, DH.İ.UM/10.2; İBB, 2014: 230-233). Bugün Millet Caddesi üzerinde Çapa Kan Merkezi ile Çapa Fen Lisesi arasında karşı hizasında bulunmaktadır.

2.18. Selçuk Sultan Camii

İkinci Bayezit zamanında bugünkü Millet Caddesi üzerinde 1483-1484 yıllarında yapılan Selçuk Sultan Camii, 17'nci yüzyıl ortalarında yeniden inşa edilmiş ve minber ilave edilmiştir. 1956'da Millet Caddesi'nin genişletilmesi sırasında yıkılan cami, Ayasofya Vakfı'na ait olduğundan 1964'te Vakıflar İdaresi tarafından kubbeli olarak yeniden inşa edilmiştir (İBB, 2014: 234-237).

2.19. Simkeş Mescidi

Yapımı ve açılış tarihi tam olarak bilinmese de camiyi yaptıranın 1534'te vefat etmesi üzerine 1520-1534 yılları arasında yapıлып açıldığı tahmin edilmektedir. 1913-1914 haritalarında mescidin mevcut olduğu tespit edilmiştir. 1956-1957 yıllarında Vatan Caddesi açılırken mescidin yol üzerinde olmasından dolayı tamamen yıkıldığı belirtilmiştir. Ancak yanmış ve tamamen kullanılamaz halde olduğu konusunda görüş birliği vardır (İBB, 2014: 238-241).

2.20. Soğancılar Mescidi

Mescidin inşa tarihi 1780'dir. Dolayısıyla Birinci Abdülhamit zamanına rast gelmektedir. Eser Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleşmesinin ardından Haliç'e giderken var olan Atatürk Bulvarı'nın Sirkeci'ye sahilden birleştiği Ragıp Gümüşpala Bulvarı üzerinde bulunmaktaydı. Eserin yıkılış tarihi ve sebebine dair bir belgeye rastlanmamakta ise de muhtemelen 1957'de Eminönü-Unkapanı yolunun açılması sırasında yıktırılmış olmalıdır. Eserin bulunduğu parsel İstanbul Ticaret Odası mülkiyetinde olup İstanbul Ticaret Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır (İBB, 2014: 242-244).

2.21. Şehremini Camii

Eserin inşa tarihi tam olarak bilinmemekle beraber Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinin hemen ardından Konya Ereğli'den getirilerek iskân olunan halk için inşa edildiği bilinmektedir. Bu sebepten eser Ereğli Camii olarak da anılmaktadır. 1863'te yıpranan cami Ereğlili bir zat tarafından onarılmıştır. Camiye en son görevli tayininin 1915'te yapıldığı tespit edilmiştir. 1952-1953 yıllarında cami yeniden yapılmış olmasına rağmen 1956'da Millet Caddesi genişletilirken yıktırılıp arsası yola dâhil edilmiştir (İBB, 2014: 245-247). Cami, Saray Meydanı Caddesi ile Millet Caddesi'nin birleştiği hizada bugünkü İstanbul Tıp Fakültesi'nin sınırlarının Topkapı tarafında sona erdiği yerde bulunmaktaydı.

2.22. Şirmürd Çavuş Camii

İkinci Bayezit zamanında 1510'da faaliyete geçen camiye son görevli ataması 1939'da yapılmıştır (İBB, 2014: 248-251). Cami, 1956'da Millet Caddesi yol yapım çalışmalarında yıkılmıştır.³

2.23. Voynuk Şüca Mescidi

Mescidin Vakfiyesinde tarih bulunmadığından dolayı aynı mahallede birlikte inşa edildiği öğrenilen Hoca Teberrük Mescidi'nin inşa tarihi olan 1476 inşa edildiği tarih olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla Fatih Sultan Mehmed döneminde inşa edilmiştir. Vatan ve Millet Caddelerinin Aksaray'da birleştikten sonra Eminönü'ne giden taraftaki ana yol olan Atatürk Caddesi'nin hemen yanındaki, Unkapanı Caddesi üzerinde inşa edilmiştir. Mescit 1958'de yıktırılmış, 1961'de İMÇ Blokları yaptırılmıştır. 1922-1942 arası dönemi gösteren Pervititch Haritasında Şecaettin Camii adıyla kaydı görülmektedir (İBB, 2014: 200-202). Dolayısıyla yıkılmadan önce faal olduğu kanaati taşımaktadır.

3. Yıkılan Eserler İle İlgili Dönemin İstanbul Basımının Yaklaşımı

Yukarıdaki kısımda 1956-1957 yıllarında dönemin iktidar partisi Demokrat Parti zamanında İstanbul'da yapılan imar faaliyetleri sırasında yalnızca Millet ve Vatan Caddeleri ile bu caddelerin ilgili yol yapım çalışmalarında yıkılan tarihi eserler belirtilmiştir. Bu eserlerin tarihi ve manevi önemlerinin büyük olmasından dolayı yıkımın yaşandığı süreçte İstanbul'da yayın yapan altı ayrı gazetenin ilgili yıllar olan 1956 ve 1957'deki baskılarının incelenmesi neticesinde yıkılan tarihi eserlerin değeri üzerine bir habere rastlanmadığı görülmüştür. Bunun sebebi, dönemin iktidarını desteklemek ve dolayısıyla yapılan yanlışları görmezden gelmek olarak değerlendirilse dahi muhalif kabul edilen yayınlarda da yıkımların eleştirildiği habere rastlanmamıştır. Dolayısıyla

³ Caminin yerinin bulunduğu sokağın resmi olarak belirtilen yerin, camiinin bulunması gereken yer ile ilgili olmayan başka bir yerde, Cankurtaran'da bulunmasından dolayı resim eklerde paylaşılmadı.

böylesi önemli bir gelişme karşısında bir kalem bile oynatılmaması, tarih ve manevi bilinç konularındaki eksiklik olarak değerlendirilebilir. Yıkılan eserlerin değerleri üzerinden bir yayın yapılmamakla beraber konuya dair haberlerin gazetelere yansımaları aşağıda belirtildiği şekilde olmuştur.

3.1. Akşam Gazetesi

Yıkımların gerçekleştirildiği dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olan Fahrettin Kerim Gökay 1956'nın Mart ayında gazetecilerle yaptığı görüşmede Çırağan Sarayı'nın yerinde bir otel yapmayı, Simkeşhane'yi⁴ restore etmeyi düşündüklerini söyleyerek Simkeşhane'nin yıkılması gibi bir durumun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Oysaki aynı adı taşıyan mescidin yıkıldığı, makalenin ilgili yerinde belirtilmiştir. Gökay ayrıca Beyazıt Hamamı'nın da yıkılması konusunda ilgili bilim adamlarının karar vereceğini ifade etmiştir (*Akşam*, S. 13453: 1-2).

3.2. Ali Dayı Gazetesi

Gazetenin 2 Ağustos 1956 tarihli baskısında Vali Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın beraberinde İmar, Fen, Nafia ve Belediye Şube Müdürleri de olduğu halde Kabataş'tan başlayarak Taksim, Harbiye, Şişli, Mecidiyeköy, Yıldız, Beşiktaş ve Karaköy'de tetkiklerde bulunduğu, bu sırada Karaköy Meydanı'ndaki trafik yoğunluğunun giderilmesi amacıyla belediyenin mülkü olan dükkânların 15 gün içinde tahliye ettirilerek yıktırılması için ilgililere talimat verdiği belirtilmiştir. Aynı haberde Açık hava Tiyatrosu⁵ ile Emlak Caddesi⁶ arasındaki yolun genişletilmesi ve Şişli Garajı ile Fransız Hastanesi arasındaki binaların yıktırılmasına karar verildiği de ifade edilmiştir (*Ali Dayı*, S. 878: 2).

Gazetede bir başka haberde, Vakıflar Umum Müdürü Orhan Çapçı'nın yaptığı açıklamada; İstanbul'daki 46 abide ve caminin tamirleri ile ilgili işlemlerin başladığı belirtilmiştir. Belirtilen camiler arasında; Beyazıt, Süleymaniye, Şehzade⁷, Nuruosmaniye, Laleli, Edirnekapı, Mihrimah, Eyüp, Zalmahmut, Üsküdar, Ayazma, Atik Valide, Rumi Mehmet Paşa, Büyük Piyale, Şepsefa, Topçubaşı Süleyman Ağa Camileri bulunmaktadır. Aynı haberde, yeni açılan yolların ve imar sahalarına tesadüf eden hüviyetleri kaybolmuş, küçük ve harap birkaç mescidin tasfiye edildiği belirtilmiştir. Bunların yerlerine İstanbul'a yakışır güzellikteki camilerin süratle inşa edileceği ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Aksaray Taşkasap'taki Selçuk Hatun ve Şirmürt Çavuş Mescitlerinin yeniden inşasına birkaç güne kadar başlanacağı bildirilmiştir (*Ali Dayı*, S. 889: 2). Ancak yapılan bu çalışmada Selçuk Sultan Camii'nin inşaatının 1964'te

⁴ Makalede 2.19. numaralı bölümde bahsedilen Simkeş Mescidi'nden ve ilgili aksamından bahsedildiği muhtemeldir.

⁵ Bugünkü Cemil Topuzlu Açık hava Tiyatrosu.

⁶ Bugünkü Abdi İpekçi Caddesi.

⁷ Bugünkü Şehzadebaşı Camii olarak bilinen camidir.

tamamlandığı ve fakat Şirmürt Çavuş Mescidinin inşa edilemediği anlaşılmıştır. Ayrıca haberde denildiği üzere birkaç mescidin tasfiyesi ile sınırlı kalınmadığı, çok sayıda mescit ve caminin yıkıma uğradığı da çalışmada ortaya çıkarılmıştır.

Aynı gazetenin üç farklı sayısında gazetenin ismini taşıyan kahramanın Başbakan Adnan Menderes'i ziyaret ettiği sırada kendisinin İstanbul'un imar işleriyle meşgul olduğu, İstanbul'un eski yapılardan kurtulup modern yapılara kavuştuğu, halkın da bu durumlardan hayranlıkla etkilendiği resmedilmiştir (*Ali Dayı*, S. 889: 2; S. 894: 1; S. 902: 1). 25 Ekim 1956 tarihli sayısındaki ilk sayfada; Ali Dayı ile Adnan Menderes'in yan yana durup baktıkları planda, karşılarında duran eski bir cami ve yanındaki eski bir evin yıkılıp yerine modern bir mimari ile yapılmış apartmanın bulunduğu karikatür bulunmaktadır. Buna göre; tarihi bir caminin yıkılmasına çok da ehemmiyet verilmediği anlaşılmaktadır. Zira karikatürde hem başkahraman Ali Dayı hem de Başbakan Adnan Menderes'in mutlu bir şekilde çizildiği görülmektedir.

3.3. Atom Gazetesi

Gazetede yapılan haberde, 1956'da başlanan imar faaliyetlerinin 1957'de de hızla devam edeceği bildirilmiştir. Beyazıt Meydanı'nın açıldığı, Simkeşhane Camii'nin etrafının temizlenmesinden sonra trafik düzeninin sağlanacağı ifade edilmiştir.⁸ Ayrıca Topkapı ile Aksaray arasındaki Millet Caddesi'nin tamamlanabilmesi için yol üzerindeki binaların yıkılıp, imar faaliyetlerinin devam ettiği belirtilmiştir (*Atom*, S. 47: 1-2). Ancak bu yıkımda sözü edilen binalar içinde cami ve mescitlerin olduğu da yapılan çalışma ile tespit edilmiştir. Gazetenin 1957'deki onuncu yılı dördüncü sayısında Talat Sümer isimli köşe yazarı, imar faaliyetleri konusunda muhalefetin eleştirilerine karşı, şehrin imar edilebilmesi için öncelikle harabelerin kaldırılması gerektiğini belirterek tarihi eserlerle ilgili uygulamaları savunmaktadır.

3.4. Cumhuriyet Gazetesi

1957'nin ilk ayında Cumhuriyet'teki bir haberde Nuruosmaniye Camii'ni meydana çıkarmak için etrafındaki binaların yıkılmasına başlandığı belirtilmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11666: 1). Aynı gazetede çıkan bir başka haberde ise Topkapı Sarayı'nın önünde tarihi bir başka miras olan, ebatı belirtilmemiş ama resimden büyük çapta olduğu anlaşılan bir topun kar ve yağmur altında bakımsız kaldığı ve çürümeye terkedildiği eleştirilmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11668: 1). Gazetede İstanbul Belediyesi'nin, Alman Şehircilik Uzmanı Prof. Högg ile sözleşme imzalandığı, kendisinin şehirde incelemelerde bulunduğu belirtilmiştir.⁹ Aynı haberde Nafia Bakanlığınca kabul edilen imar konulu

⁸ Haberde en az 500 yıllık bir tarihi eserin yeniden inşası yerine yıkıntılarının ortadan kaldırılmasının gayet normal karşılandığı görülmektedir.

⁹ Hans Högg ile gerçekleşen sözleşme sonraki senelerde de sürmüş ve kendisi İstanbul'un şehir planı için projeler de hazırlamıştır. Bkz. CA, 30.1.0.0./7.38.10.

talimatnamenin 24 Ocak 1957'den itibaren yürürlüğe gireceği ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11673: 2).

Cumhuriyet gazetesinin 29 Ocak 1957 tarihli baskısında ise bugünkü Eyüp Camii yakınlarında, 15 Temmuz Şehitler Köprüsü'ne bağlanan çevreyolunda, Haliç üzerinde var olan köprünün yerinin değiştirildiği haberi yapılmıştır. Değişimden önceki yerinin Eyüp İskelesi ile Sütlüce arasında olduğu, yerin değiştirilmemesi halinde tarihi Eyüp Camii'nin bulunduğu yerin köprünün altında kalarak kapanacağı belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11678: 1-2). Dolayısıyla bu bilgidен, dönemin iktidarının tarihi yerlere karşı olumsuz bir önyargı içinde olmadığı anlaşılmaktadır. Gazetenin yazarlarından Kazım Kip ele aldığı yazıda; İstanbul'da tespit ettiği karışıklıkları belirterek imar çalışmaları sırasında bunların düzeltilmesi konusunda uyarılarını belirtmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11738: 1-2). Görüldüğü üzere Cumhuriyet'te, iktidarın yaptıklarından yanlış olarak tespit edilenler muhalif bir duruş sergilenerek ifade edilebilmektedir.

Gazetenin 4 Nisan 1957 tarihli bir haberinde, İstanbul'a bugüne kadar hiç imar eli değmediği veya uzun yıllardır şehrin ufak bir tamir dahi görmediği, yazın toz kışın çamur deryasına dönen yollarının yapımı ve onarımı için kesin ihalenin bir gün önce Belediye Encümenince 35 milyon lira¹⁰ üzerinden icra edildiği belirtilmiştir. Bu ihale ile muhtelif genişlikte 250 km. uzunluğunda şehir içi yollarının yapımı ve onarımı hedeflendiği belirtilmiştir. Bu yolların yaklaşık 140 kilometresinde Fatih, Aksaray, Kocamustafapaşa, Yedikule, Samatya, Cibali, Fener, Mollagürani, Edirnekapı, Topkapı, Silivrikapı, Küçükustafapaşa, Haseki, Cerrahpaşa, Eyüp, Ayvansaray ve Bakırköy gibi özellikle Suriçi ve Suriçi ile bağlantılı civar bölgelerin olduğu görülmektedir.¹¹ Bahsi geçen tamir ve inşaa çalışmalarının ¼'ünün 1957'de, kalan ¾'ünün ise gelecek yılın ilk yarısından önce bitirilmesi kararının alındığı da ayrıca belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11743: 1-2).

On gün sonrasında konuyla ilgili yapılan bir başka haberde ise Fener'deki Patrikhane binasının Eyüp'e doğru açılacak turistik yol dolayısıyla istimlak edilip yıkılacağı doğrultusunda çıkan haberlerin ilgili makamlarca yalanlandığı belirtilmiştir (*Cumhuriyet*, S. 11753: 1-2). Patrikhanenin yıkılmayacağı konusunda yetkili makamların açıklama yapma gereği hissederken, camilerin yıkılması ve bunun gayet normal karşılanması, ayrıca konu ile ilgili tepkilerin olmaması dikkat çekmektedir. 27 Nisan 1957'de Cumhuriyet'te İstanbul'un merkez semtlerine ait imar planları ile ilgili tetkik ve müşavere çalışmaları doğrultusunda Alman Trafik Mühendisi Prof. Lambert'ın Eminönü ve Karaköy gibi ticaret merkezlerinin yayalara terk edilmesi, nakil vasıtalarının ana yollardan geçmesi lazım geldiğini ifade ettiği belirtilmiştir. Ayrıca daha önce getirilen

¹⁰ 1957'nin 12. ayında 1ABD Doları karşılığı 5.75 TL olduğu göz önüne alınırsa günümüzdeki değeriyle kıyaslandığında yaklaşık 3 kat daha değerli olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla o günkü 35 milyon TL'nin günümüzdeki değeri ile yaklaşık 105 milyon TL olduğunu düşünebiliriz (21.06.2022 itibarıyla).

¹¹ Belirtilen bu yerler çalışma konusu olan Vatan ve Millet Caddeleri ile ilgilidir.

Prof. Högg'ün yönlendirmelerini tasvip ettiği de haberde geçmektedir (*Cumhuriyet*, S. 11766: 1-2).

3.5. Gece Postası Gazetesi

Konuyla ilgili olarak gazetenin 3 Temmuz 1957 tarihli baskısındaki haberde, Yedikule'den Ayvansaray'a kadar uzanan surların harap kısımlarının tamamen yıkılarak yeniden inşa edilmesinin ve diğer kısımlarının da tarihi özelliklerine sadık kalınarak restore edilmesinin kararlaştırıldığı, bu iş için 15 milyon lira sarf edileceği belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7560: 1-2). Bu dönemde ABD ve Avrupa'ya yönelik yakınlaşma çabaları neticesinde ülkenin kendi dini ve kültürel mirasına sahip çıkmadığı gibi Batı kültüründen kalma değerlere önem verildiği de görülmektedir. Diğer bir haberde ise Saraçhane ile Beyazıt arasında yol yapım ve genişletme çalışmaları doğrultusunda 242 bina ve dükkânın yıkılacağı, böylece 30 metrelik yolun oluşturulacağı belirtilmiştir. Ayrıca Beyazıt Meydanı'nın oluşturulması amacıyla Beyazıt Kütüphanesi ve Hamamının etrafının açılması için çevredeki binaların da yıkılacağı ifade edilmiştir (*Gece Postası*, S. 7563: 1, 3).

12 Temmuz 1957'de Gece Postası'nda şehrin imarı konusunda yoğun bir faaliyetin devam ettiği, bu faaliyetin İstanbul'un hemen her semtinde gerçekleştiği belirtilmiştir. Haberden Florya Yolu'ndaki sahilin o dönemde doldurulduğu görülmektedir. Aynı haberde Edirnekapı-Beyazıt arasındaki imar faaliyetlerinin hızla devam ettiği yol üzerinde bulunan Şehzadebaşı'ndaki binaların istimlak edildiği, Edirnekapı-Fatih arasındaki yolun genişletildiği belirtilmektedir (*Gece Postası*, S. 7564: 1, 3). Bunun yanında Dahiliye Vekili Namık Gedik'in açıklamasına göre, konu olan imar işlerinin finansmanı ile meşgul olacak Şehir Bankası'nın kurulmasının düşünüldüğü bilgisine ulaşmak mümkündür (*Gece Postası*, S. 7566: 3). Bir diğer haberde Millet Caddesi yapılırken Kazasker Camii¹², üç okul ve Şehremini'deki otobüs garajının kaldırılacağı belirtilmektedir (*Gece Postası*, S. 7567: 1, 5). O dönemde yıkılan Şehremini Otobüs Garajı bugün tramvayların garajı ve bakım yeri olarak kullanılmaktadır. Haberin beşinci sayfasındaki devamında, yıkılması planlanan okulların ikisinin Çapa İlkokulu ve Selçuk Kız Sanat Enstitüsü olduğu görülmektedir. Çapa İlkokulu günümüzde Millet Caddesi'nin üzerinde değil, daha iç tarafta Çukurbostan olarak ifade edilen yere yakın bir muhitte bulunmaktadır. Selçuk Kız Sanat Enstitüsü de varlığını Selçuk Kız Meslek Lisesi olarak bugün devam ettirmektedir. Bu lisenin bir tarafı Millet Caddesi üzerinde bulunmaktadır.

Gece Postası gazetesinde çıkan bir başka haberde; yeni alınan kararlara göre, Millet Caddesi'nin iki geniş yol (Oğuzhan Caddesi'nden Vatan Caddesi'ne bağlanan ve devamında Akdeniz Caddesi) ile Fatih'e bağlanacağı, bunun için de çok sayıda binanın istimlak edileceği belirtilmektedir. Aynı haberde 60 metre genişliğinde Vatan Caddesi'nin oluşturulacağı da yazılmıştır. Ayrıca Nuruosmaniye ve Beyazıt Camilerinin

¹² Bu caminin 2011'de ihya edildiği daha önce (Bölüm: 2.12. de) ifade edilmişti.

etraflarının açılması için istimlak çalışmalarının devam ettiği ifade edilmiştir (*Gece Postası*, S. 7571: 1-2). İstanbul'da beş büyük alanda yol yapımı çalışmalarının olduğuna dair haberde bu faaliyet sahalarından ikisinin Vatan ve Millet Caddeleri olduğu belirtilmiştir. Yapılan haberde Vatan Caddesi'nin yapımının 1957 yılının Cumhuriyet Bayramı'na yetiştirileceği belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7573: 1, 5). Ayrıca, Vatan Caddesi'nin yapımı sırasında 800 evin daha istimlak edilmesine karar verildiği bunun karşılığında 15-20 milyon TL'nin ödeme için ayrıldığı bilgisine de bu haberden ulaşmak mümkündür (*Gece Postası*, S. 7577: 1).

31 Temmuz 1957'de yapılmış bir başka haberde ise İstanbul'un imarı çalışmaları sırasında yeni açılan yollar üzerinde sık kazaların yaşanması üzerine Vatan ve Millet Caddeleri ile alakalı olarak Beyazıt, Aksaray, Taşkasap, Çapa ve Topkapı semtlerinde yeraltı geçitlerinin yapılmasına karar verildiği ifade edilmiştir. Ayrıca bu gibi yeraltı geçitlerinin sayısının artırılmasının düşünüldüğü belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7583: 1). 5 Ağustos'ta gazetede imar faaliyetleri içinde camilerin onarılmasının da olduğu ve Eyüp Camii'nin onarıldığı haberi yapılmıştır (*Gece Postası*, S. 7587: 1). Diğer bir haberde, Aksaray civarında oturan vatandaşların yol yapım çalışmalarından dolayı rahatsız oldukları belirtilse de buradaki inşaatın bitmesinin ardından civarın, İstanbul'un en güzel yerlerinden biri olacağı ifade edilerek halkın rahatlamasını sağlamaya çalışıldığı görülmüştür (*Gece Postası*, S. 7597: 1). Gazeteden, Millet Caddesi'nin gidiş şeridinin 30 Eylül'de trafiğe açılacağını, diğer şeridin açılışına kadar gidiş-geliş olarak hizmet vereceğini de öğrenmek mümkündür (*Gece Postası*, S. 7601: 1).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, İstanbul'un muhtelif yerlerinde zamanla harap olmaya yüz tutmuş olan tüm tarihi eserlerin onarılmasına karar verildiğini, o ana kadar bu iş için 8 milyon lira harcadığını, toplam 10 milyon lira tahsis edildiğini açıklayan 22 Ağustos 1957 tarihli haberdan ayrı (*Gece Postası*, S. 7602: 1), Taksim'de inşa edilecek 10 katlı, 200 odalı Büyük Otel'den elde edilecek olan gelirin cami ve tarihi yerlerin restore edilmesi için harcanacağı da 2 Eylül'de gazetede belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7612: 1). Bir diğer haberde ise Aksaray-Beyazıt yolu üzerinde üniversite binasının hemen yanında yer alan Patrona Halil Hamamı'nın "büyük bir çirkinlik arz ettiği" yazılmış; Eski Eserleri ve Anıtları Koruma Yüksek Kurulu tarafından, hamamın yıkılmamasına karar verildiği belirtilmiştir. Haberde ayrıca hamamın Patrona Halil ile bir alakasının olmadığı, Mimar Sinan'ın hocası Mimar Hayrettin tarafından inşa edildiğine dair bilgilerin de bulunduğu belirtilmiştir (*Gece Postası*, S. 7629: 1, 5). Ayrıca, ilgili konuda gazetenin muhtelif zamanlarda, çalışmaların devam ettiğine dair haberler verilmiştir (*Gece Postası*, S. 7598: 1, 5; S. 7627: 1, 5).

3.6. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet gazetesinde çıkan 25 Şubat 1957 tarihli haberde, Şehremini'de imar faaliyetleri ile ilgili olarak yol tesviyesi sırasında, Bizans Dönemi'nden kaldığı tahmin edilen ince tuğlalarla örülmüş kemerli geniş bir tünele rastlandığı, ilgililerin konu ile alakalı tahkikat yapacağı belirtilmiştir (*Hürriyet*, S. 3170: 1). 30 Mart'ta çıkan bir diğer

haberde ise senelerden beri harap halde olan Sadabat Camii'nin restorasyon çalışmalarında sona gelindiği belirtilmiş, aynı senenin Ramazan ayında ibadete açılacağı ifade edilmiştir (*Hürriyet*, S. 3203: 1).

Sonuç

Demokrat Parti'nin Türk Siyasi Tarihindeki toplam on yıllık iktidar süresinin ikinci yarısında Türkiye'nin dışarıya karşı vitrini kabul edilebilecek olan İstanbul'un imarı için çalışmalara başlanmıştır. İncelenen gazetelerde de ifade edildiği gibi, o güne kadar bu boyutta ve bu doğrultuda bir çalışma ilk defa yapılmıştır. Makalede ele alınan Vatan ve Millet Caddelerinde 1956 ve 1957 yıllarındaki imar faaliyetleri sırasında oldukça külliyetli çalışmalara imza atıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların İstanbul'a ne denli katkısı olduğu bugün daha da iyi anlaşılmaktadır. Bunun yanında "Eski İstanbul" olarak kabul edilen bölgede bu kadar geniş caddeleri yapabilmek için bazı ödünler verilmiştir. Bu verilen ödünlerin bir bakıma şehrin tapusu sayılan hem tarihi hem mimari hem de manevi ehemmiyetleri büyük ve ölçülemez olan eserler olmaması tercih edilebilir ya da en uygun mekânda ihya edilmeleri düşünülebilirdi.

Makale için incelenen caddelerin imar faaliyeti için en az 23 tarihi eserin kaldırıldığı tespit edilmiştir. Bu olumsuz durumun yanında olumlu karşılanabilecek hal ise; kaldırılan bu camilerden 3'ünün (Çoban Çavuş Camii, Kadıasker Abdurrahman Efendi Camii, Selçuk Sultan Camii) yakın zamanlarda, 1'inin (Saraç Doğan Mescidi) 70'lerde ihya edilmiş, 5'inin (Oruç Gazi Camii, Mimar Ayas Mescidi, Hatice Usta Mescidi, Halil Attar Mescidi, Fatma Sultan Mescidi) ise ihya çalışmalarına başlanmış olmasıdır. Makaleye konu olan (Ahmet Paşa Camii, Baba Hasan Mescidi, Camcılar Mescidi, Camcı Ali Mescidi, Çakırağa Camii, Denizabdal Mescidi, Himmetzade Tekkesi Mescidi, Kepenekçi İshak Camii, Molla Gürani Camii, Simkeş Mescidi, Soğancılar Mescidi, Şehremini Camii, Şirmürd Çavuş Camii, Voynuk Şüca Mescidi) ve konu haricinde yer alan, yıkılıp ancak henüz herhangi bir çalışma yapılmamış cami ve mescidlerin yeniden ihyası için; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Belediyesi ve konu ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının iş birliği yapması yerinde bir çalışma olacaktır. Bu ortak çalışmanın neticesinde bahsi geçen yapıların yeniden inşası, vatan topraklarının manevi tapusunun daha sağlam bir hal alıp gelecek nesillere güvenle aktarılmasına vesile olacaktır.

Katkı Oranı Beyanı: Makalenin hazırlanmasında, geliştirilmesinde ve yayınlanmasında İlker Bayram' ın %60 ve Selma Göktürk Çetinkaya' nın %40 oranında katkısı bulunmaktadır.

Çıkar Çatışması: Makale yazarlarının, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Akbulut, R. (1957), *İstanbul'un Kitabı*, İstanbul: İstanbul Vilayeti Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü.
- Akşam Gazetesi, 01.01.1956-31.12.1956 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Ali Dayı Gazetesi, 01.01.1956-31.12.1956 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Arslan Çinko, M. ve Eres, Z. (2018). *İstanbul'da 20. Yüzyılda Kentsel Ölçekteki Değişimler: Millet Caddesi ve Yitirilen Anıt Eserler*, İstanbul: Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, s. 555-576.
- Atom Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Axa Oyak, Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul.
- Cumhuriyet Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (CA), Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü (30.1.0.0), 7.38.10.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı CA, 30.1.0.0/116.734.19.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (OA), Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Tahrirat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR), 1.36.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM), 10.2.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, İrade Evkaf (İ.EV.), 41.20.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Yazışmaları Evrakı (A.MKT.NZD), 313.55.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, Şûra-yı Devlet Evrakı (ŞD), 128.25.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/143.36.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/175.40.
- Devlet Arşivleri Başkanlığı OA, ŞD/3033.24.
- Gece Postası Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.
- Hürriyet Gazetesi, 01.01.1957-31.12.1957 tarihleri arası yayımlanan sayıları.

- İlter, F. ve Pilehvarian, Kara, N. (2018). *Fatih Fevzipaşa Caddesi'nin Açılışı ve İstanbul'un Kentsel Gelişimi'ndeki Yeri*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 11, Bahar.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2014), *İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları*, İstanbul: Kültür A.Ş.
- Sav, M. (2014), *Deniz Abdal'da Mimar Şüca Camii Tarihçesi, Özellikleri ve Yıkım Süreci*, Vakıf Restorasyon Yıllığı, S. 8, s. 107-114.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2020), *Türkiye'nin Siyasal Hayatında Demokrat Parti*, İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.

Ekler

Ek.1. Ahmet Paşa Camii'nin yerinde bulunan, ticari maksatla yapılan binanın resmi.

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s.97.

Ek.2. Baba Hasan Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s.107.

Ek.3. Camcılar Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 139.

Ek.4. Camcı Ali Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi / İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi girişinin karşısındır.

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 118.

Ek.5. Çakırağa Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 143.

Ek.6. Çoban Çavuş Camii'nin bugünkü hali

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 127.

Ek.7. Deniz Abdal Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 147.

Ek.8. Fatma Sultan Mescidi'nin ihya edilecek olan yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 155.

Ek.9. Halil Attar Mescidi'nin ihya edilecek olan yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 166.

Ek.10. Hatice Usta Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 178.

Ek.11. Himmetzade Tekkesi Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 183.

Ek.12. Kadiasker Abdurrahman Efendi Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 188.

Ek.13. Kepenekçi İshak Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 191.

Ek.14. Mimar Ayas Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 175.

Ek.15. Molla Gürani Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 199.

Ek.16. Oruç Gazi Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 210.

Ek.17. Saraç Doğan Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 230.

Ek.18. Selçuk Sultan Camii'nin yeniden ihya edilmiş hali

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 230.

Ek.19. Simkeş Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 238.

Ek.20. Soğancılar Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 242.

Ek.21. Şehremini Camii'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 245.

Ek.22. Voynuk Şüca Mescidi'nin bugünkü yerinin resmi

Kaynak: İstanbul'un Kaybolan Kültür Varlıkları, s. 200.